

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТВОРЧОСТІ О. ОЛЬЖИЧА (СПРОБА ОГЛЯДУ)

I. В. Шацький

Таверійський національний університет ім. В. І. Вернадського

В статье делается попытка проследить историю исследований жизни и творчества выдающегося украинского поэта О.Ольжича, определяются приоритетные направления исследования наследия поэта, кратко рассматриваются наиболее значимые литературоведческие труды, в которых освещается жизнь и творчество О. Ольжича.

Ключевые слова: поэтика, стиль, аспекты исследования, поэтическое наследие, эстетическая концепция

У статті робиться спроба простежити історію досліджень життя і творчості видатного українського поета Олега Ольжича, з'ясовуються пріоритетні напрямки дослідження спадщини митця, зроблено короткий огляд найважливіших літературознавчих праць, у яких висвітлюється життя і творчість О. Ольжича.

Ключові слова: поетика, стиль, аспекти дослідження, поетична спадщина, естетична концепція

The article describes the history of researches of life and creative work of the famous Ukrainian poet O.Olgich. The priority trends of researches of legacy of the poet are defined. The most important literary critical works which interpreted the life and creative work of O. Olgich are briefly examined.

Key words: the poetics, the style, aspects of research, the poetic legacy, the aesthetic conception

Постановка проблеми. Сьогодні в незалежній Україні надзвичайно гостро постає питання виховання нової особистості, свідомого українського громадянина з розвинутим почуттям національної гідності, який би навіть ціною власного життя зумів відстояти інтереси нації, держави в побудові демократичного і правового суспільства.

Життєвий і творчий шлях Олега Ольжича є прикладом для майбутнього покоління у формуванні такої особистості.

Поет – борець був людиною творчою і мужньою, ніколи не вагався перед вибором, завжди діяв рішуче і організовано в інтересах національної ідеї, утверджуючи нову ментальність української людини.

Творчість Олега Ольжича порівняно недавно стала доступною широкому колу читачів. На це були об'єктивні причини. Протягом десятиліть імена поетів “Празької школи”, до якої належав поет, як і імена багатьох інших видатних митців, замовчувалися тоталітарним режимом. Якщо в емігрантських колах постать Олега Ольжича є відомою і досить широко спопуляризованою, то на Україні вона стала набуток суспільної свідомості фактично лише протягом останніх років, переважно завдяки газетним і журнальним статтям. Матеріали досліджень життя і творчості О.Ольжича розпорошені по різних періодичних виданнях, і часто досліднику творчості Ольжича важко опрацювати ці джерела через відсутність праць з їх систематизації та інтерпретації.

Мета статті: простежити історію досліджень життя і творчої спадщини О.Ольжича, з'ясувати та описати пріоритетні напрямки дослідження спадщини митця, коротко розглянути зміст та основні положення праць вітчизняних та зарубіжних літературознавців, в яких висвітлюється життя і творчість О.Ольжича, конференцій, присвячених поету.

Свої перші вірші О.Ольжич почав друкувати в 1929 році. Це привернуло увагу Д.Донцова, який в той час редагував “Вісник”. Д.Донцов зазначав, що О.Ольжич відразу потрапив до фаланги передових поетів того середовища і “зайняв одно з перших місць емігрантського Олімпу” [4, с.12]. Цікавими є спогади Уласа Самчука, який, характеризуючи поезію О.Ольжича, писав: “Це поет прозорої лірики, який створив свій власний світ, натхнений героїчною боротьбою” [13, с.24]. В подальшому творчість О.Ольжича досліджували такі літературознавці як Богдан Червак, Володимир Державин, Юрій Шерех, Мікулаш Неврлий, Леонід Череватенко, Юрій Ковалів, Микола Ільницький та інші дослідники.

У спогадах своїх сучасників О.Ольжич постає людиною складної долі, принциповою, рішучою, відповідальною. Цінними є записи дружини О.Ольжича Катерини Лазор (Білецької), дочки відомого українського літературознавця в еміграції Л.Білецького, які вона зробила впродовж тривалого знайомства і недовгого подружнього життя з О.Ольжичем (“Ольжич, яким я його пам'ятаю”). Історію написання багатьох поезій О.Ольжича (“Нічний напад”, “Акваріум” та ін.) розкриває його близька знайома Марина Антонович-Рудницька, на основі багатьох особистих спостережень стверджуючи, що стимулом до майже всіх його віршів була якась конкретна подія, пригода, особисте переживання чи враження з чогось, як, наприклад, з мистецького твору, книжки, театральної вистави і т.д. силою своєї поетичної уяви, фантазії та інвенції він переносив тему вірша у сфери археології, антропології, геології та в прерізні історичні періоди. Сприяли йому в тому його дуже широкі зацікавлення і знання у всіх тих наукових дисциплінах, але початкову інспірацію таки майже завжди можна прослідити” [1, с.103].

Про роки боротьби і останні роки життя митця розповідає Я.Гайвас, коли “поет скінчився” і “народився Ольжич – революціонер, політичний діяч, людина, що кермує смертельною боротьбою [12, с.215].

Існує численна кількість статей, у яких розглядаються обставини загибелі О.Ольжича (Л.Винар “Пам’яті д-ра О.Кандиби-Ольжича”, Т.Лапичак “Як загинув Олег Кандиба-Ольжич”, Я.Шумелда “Чому загинув д-р Олег Кандиба-Ольжич у концентраційному таборі?”), які констатують той факт, що й у в’язниці, після катувань митець залишився стійким і не зрадив своїх товаришів.

Історію досліджень творчої спадщини О.Ольжича умовно можна поділити на два етапи. Перший складають розвідки еміграційних літературознавців від 30-х до 80-х рр.. ХХ ст., які характеризуються тим, що аналіз здійснюється в руслі окреслення парадигми художнього мислення поета, тематичних аспектів, класифікації проблематики, основних мотивів, образів поезії. Якщо в нього потрапляє текст, то подається визначення найважливіших його властивостей, окреслюється функціонування і зміст його компонентів. Такими рисами відзначаються праці В.Державина, Г.Грабовича, М.Неврлого, І.Качуровського.

Другий етап досліджень (90-ті рр..) характеризується активнішим зверненням до творчості О.Ольжича, що зумовлено поверненням його письменницької спадщини до читачів. Вилучений на довгий час із літературного процесу, він отримує належну оцінку літературознавців. Пріоритетними напрямками аналізу поезій поета стають елементи семіотики, мова художніх творів поета, проблематика і жанрова специфіка поезій, намагання дістатися архетипних основ художніх явищ, дослідження генетичних аспектів поезії, образно-тропеїчні засоби, ритміка творів і т.д. Зазначене характерне для робіт Н.Заверталюк, Ю.Коваліва, М.Крупача та ін.

Одним із провідних в дослідженні творчості О.Ольжича є висвітлення його спадщини як духовного надбання української культури, ролі в розвитку національного руху. Таке вивчення розпочалося ще за життя поета, зокрема в критичних відгуках на вихід збірок і окремих віршів Д.Донцова, Ю.Клена, Є.Маланюка, Є.Пеленського та ін.

Творчість представників “Празької школи”, безперечно, засвідчує вплив ідей Д.Донцова. його ідеї, розробки стали основою для розвитку нової ідеологічної течії, нової політичної думки. Він вважав літературу “одним з найбільш характерних проявів духу нації та її психології [8, с.34]. Д.Донцов мав особливий “художньо-поетичний тип мислення”, і тому концепція національного буття мала в основі “поетичну систему” [8, с.34]. Теоретик українського націоналізму стає наставником і духовним батьком української молоді в еміграції 20-30-х рр.. ХХ ст. Біля витоків світогляду – ціла плеяда відомих літераторів-емігрантів: Ю.Клен, Ю.Липа, О.Лятурина, Є.Маланюк, О.Ольжич, У.Самчук, О.Степанович, О.Теліга та багато інших. Паралельно з європейськими процесами взаємопроникнення літератури, політики, філософії українське емігрантське письменство ставить перед собою таке завдання: “Мета була: утвердити в світі образ України. А що інших шляхів здійснювати це завдання не було, то вибір упав на літературу” [6, с.145]. “Націоналізм”, – за визначенням О.Ольжича, – значить світогляд, що в основу суспільно-політичного думання і чину кладе ідею нації” [11, с.297]. Він прагне створити нову духовність, що спиралася б на найкращі традиції минулого, нової “націоналістичної” культури. Для умов України було характерним збереження народом своєї суверенності засобами культури. Естетична концепція національної культури має на меті поєднання традицій патріотичної, національної єдності, лицарських чеснот, войовничості, слави, взаємодії настроїв трагізму та оптимізму. О.Ольжич став виявником нової бурхливої, тривожної, героїчної поезії, особливої філософії життя, яку Д.Донцов назвав “трагічним оптимізмом”. “Безплідне скигління – ось що є трагізм без оптимізму. Безплідне мрійництво – ось що є оптимізм без трагізму. Скінчити з ними прийшла наша апокаліптична епоха, прийшли чотири вершника у великий День Гніву” [3, с.279].

Ще один напрямок досліджень – вивчення мистецької майстерності творчості О.Ольжича, започаткований В.Державиним. він запропонував поділ поезії О.Ольжича на три стильових періоди, що з них “перший – “ранній”, другий – період поетичної зрілості “класичного Ольжича”, а третій і останній період лише певною мірою накреслився в деяких поезіях посмертної збірки “Підзамчя” [2, с.581]. Подаються аналізи цих періодів, мотиви і образи, які в них переважають. Автор порушує проблеми жанрово-стильової структури, поетичної фонетики, поетичного синтаксису, першим підкреслив важливу ознаку поезії О.Ольжича: “мистецька творчість письменника складається не з кількості книжок, а з якості репрезентованих нею літературних жанрів” [2, с.581].

Літературознавці звертають увагу на високу історіософську місткість поезій О.Ольжича. Історія стає проекцією на сьогодення. Поезія “трагічного оптимізму” виводить “філософії землі” на конструктивно новий, ще незнаний пласт трансформації історії у поетичних текстах. Саме мета державного само здійснення України призводить до пошуку зразків у минулому. Певною мірою цим пояснюється глибокий і жвавий інтерес до історії у творчості “пражан”. Основною прикметою української культури є її тісна причетність до землі, яка сконденсувала в собі поняття Вічного, незнищеного, тому вона наділяється містичною силою. Це “антеїзм” – один із елементів національної ментальності. Зв’язок природи й людини є надзвичайно тісним, що виявляється у характері хлібороба, який обробляє рідну землю і боронить її від нападників. Саме повернення до землі стане справжнім відродженням українського народу та його переможного походу в майбутнє. Містична краса землі розкривається перед нами в поезіях О.Ольжича. естетична насолода споглядання краси поєднується з усвідомленням її сили, хвилюючим поклонінням їй.

О.Ольжич, за фахом археолог, написав ряд цікавих праць з історії української літератури. Зазначимо, що історіософські проблеми стають особливо актуальними під час суспільних катаклізмів, а ретроспектива,

як зазначає літературознавець М.Крупач, є більшою мірою засобом визначення реалій поточного історичного моменту та перспектив суспільства, ніж художнім прийомом [10, с.14].

Вагомим внеском у дослідження літературного процесу міжвоєнного періоду, зокрема творчості поетів-емігрантів стала дисертаційна робота М.Крупача “Українська історіософська поезія міжвоєнного періоду (проблеми і пошуки)” (1996 рік). Творчість О.Ольжича в роботі розглядається в контексті літературного процесу того часу, проводяться характерні паралелі між творчістю О.Ольжича, Ю.Клена, Є.Маланюка, О.Теліги та ін.

Повернення творчості поета на Україну пов’язане значною мірою з ім’ям словацького літературознавця Мікулаша Неврлого. В 1989 р. в журналі “Україна” (№29) була опублікована стаття М.Неврлого “На ясність дум”, де подано літературно-критичний огляд творчості поета. Попереднє слово М.Неврлого “Муза мужності й боротьби” до книги “Цитаделя духу” подає біографічні дані про О.Ольжича і аналіз його поетичної спадщини, де літературознавець зазначає, що митець втілює героїчний тип людини як у поезії, так і в житті. Автор передмови окреслює тематичне коло поезії, визначає стилеві особливості творів за збірками “Рінь”, “Вежі”, “Підзамчя”. Крім названих робіт журнал “Слово і час” (№7) надрукував статтю М.Неврлого “Празька поетична школа”, яка розкриває світоглядний, стилістичний і тематичний характер зближеності поетів цього угруповання.

В 1990 році Л.Череватенко в журналі “Дніпро” (№2) друкує статтю “І смерть, як найвищий вінок”, в якій коротко зупиняється на біографії О.Ольжича, подає аналіз поетичної творчості. В книзі “Ольжич. О. Незнаному Воякові” вміщена стаття Л.Череватенко “Я камінь з божої праці...”, в якій детально розглядається біографія поета.

М.Ільницький у книзі “Західноукраїнська і емігрантська поезія 20-30-х рр.” (1992) дає характеристику письменницьких угруповань, визначає особливості поезії О.Ольжича. літературознавець зазначає, що історіософська спрямованість поезії “Празької школи” бере свій початок із відчуття й передачі “втрати не тільки сподіваних ідеалів, а й рідної землі, батьківщини” [5, с.26].

Поглядно більше зроблено літературознавцем у дослідженні біографії і поетичної спадщини О.Ольжича в книзі “Від “Молодої Музи” до “Празької школи” (Львів, 1995). Ґрунтовно простежується біографія поета, формування його творчої особистості, засади творчості. Статті М.Ільницького, зокрема “Відвага і любов самопожертви” (Дзвін. – 1992. – № 11-12), “Утвердити в світі образ України” (Дзвін. – 1996. -№4) доповнюють стан вивчення постаті О.Ольжича.

Витоки ідейно-естетичних засад творчості О.Ольжича шукає Ю.Ковалів у статті “Героїчний епос О.Ольжича”, стверджуючи, що “поет тяжів до органічного синтезу традицій та модернізму (хоч не визнавав авангардизму), прагнув поєднати інтелектуалізоване діонісійство представників “Празької школи” з вітаїстичним аполлонійством “неокласиків”. А втім, чільне місце в мистецтві (та й у житті) відводив сильній, незалежній, творчій особистості, здатній самотужки торувати свій шлях, котрий би не нагадував будь-чий...” [9, с.8].

1994 рік проходив під егідою О.Ольжича. тому в пресі друкувались його твори та критичні, публіцистичні статті про нього, зокрема в журналах “Дніпро”, “Слово і час”, “Розбудова держави”, “Дивослово”, газетах “Українське слово”, “Народній газеті”, “Робітничій газеті України” та ін.

24-25 лютого 1995 року в Донецьку проходила Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена роковинам О.Ольжича. зі своїми доповідями виступили Н.Заверталюк (“Мотив руїни в поезії О.Ольжича”), О.Неживий (“Народознавчі традиції в педагогічних ідеях О.Ольжича”), Є.Прісовський (“Лірика О.Ольжича про революційне начало в характері українця”), Н.Таран (“Національне та загальнолюдське, конкретно-історичне і вічне у поетичній творчості О.Ольжича”), М.Ткачук (“Історіософська візія минулого в ліриці О.Ольжича”), Т.Хом’як (“Характер ліричного героя в поезії О.Ольжича”) та ін. Автори торкаються важливих питань вивчення творчості О.Ольжича як поета, вченого, активного учасника визвольних змагань.

В 1996 р. Вийшов посібник Н.Заверталюк “Повернення в Україну (Література українського зарубіжжя ХХ ст.), де розглядається творчість ряду письменників, зокрема матеріал про О.Ольжича включає біографічну довідку, загальну характеристику творчості письменника, текстовий додаток.

В листопаді 1997 року в Києві проходила конференція, присвячена 90-річчю з дня народження О.Ольжича. Зачитували літературознавчі дослідження Ю.Ковалів (“Націоцентрична концепція О.Ольжича”), О.Мишанич (“О.Олесь в Карпатській Україні 1938-1939 рр.”), В.Погребенник (“Державницька ідея в творчості О.Ольжича”), Н.Сальникова (“Публіцистика О.Ольжича про виховання молодого покоління”), Б.Червак (“Націотворчі принципи О.Ольжича”) та ін.

Ім’я О.Ольжича згадується в “Історії української літератури ХХ ст.. кн.1” (1998). Дається коротка довідка енциклопедичного характеру про нього, а вже в книзі другій подані нариси про літературів української діаспори – І.Багряного, О.Ольжича, М.Ореста, У.Самчука та ін. У статті “О.Ольжич” у другій книзі “Історії української літератури ХХ ст.” зроблено короткий огляд біографії та творчості поета (автор Юрій Ковалів). Підкреслюється внутрішня спорідненість поезії О.Олесья та О.Ольжича як продовження традицій поезії старшого покоління із привнесеним вольовим імперативним пафосом, зануренням у глибини інтелектуального осмислення людської долі [7,2, с.105].

Аспекти аналізу дослідження творчої спадщини поета в останні роки досить широкі. Так С.Єрмоленко розглядає особливості мовотворчості О.Ольжича, лексико-граматичні доміанти віршів, характер тропеїчної

системи, О.Нахлік звертається до релігійно-філософських аспектів творчості поета (“Письменник. – Нація. – Універсум. – Львів, 1999). Активно розробляється художня специфіка історіософської поезії О.Ольжича (М.Вільшук, В.Мінаєва), до поетики творів письменника звертається О.Таран (“Своєрідність поетичної манери О.Ольжича”// Слово і час. – 2000. -№4), слід відзначити дослідження дисертантки Запорізького державного університету Людмили Чернявської в галузі емоційної темпоритміки поезій О.Ольжича, версифікаційної майстерності поета.

Висновки. На сьогодні не можна стверджувати, що творчість О.Ольжича є недослідженою у вітчизняному літературознавстві. Падіння комуністичної системи, відкриття “залізної завіси” дало поштовх поверненню в літературний процес і активному дослідженню життя і творчості тих митців, які в радянські часи замовчувалися тоталітарним режимом. Сумнівно проте стверджувати про всебічність осягнення творчої спадщини О.Ольжича – мислителя, поета і культурного діяча.

Поезію О.Ольжича можна порівняти з діамантом, в якій чим більше, пильніше вдивляєшся, тим більше відкривається нових граней, кожна з яких по-своєму прекрасна. Як поетична манера, художнє мислення, авторське світобачення поета, так і проблематика, образна система, поетика творів О.Ольжича ще потребують своїх дослідників.

Література:

1. Антонович-Рудницька М. Із споминів про Ольжича// Український історик. – 1985. –Ч.1/4. – С.126-129.
2. Державин В. Поетичне мистецтво Ольжича// Українське слово: хрестоматія української літератури і літературної критики ХХ ст.. –кн.2. – К.: Рось, 1994. – С.578-599.
3. Донцов Д. Дві літератури нашої доби. – Львів: Книгозбірня “Просвіта”, 1991. – 312 с.
4. Дороговказ. Поезії О.Теліги та О.Ольжича. – К.: Вид-во ім.О.Теліги, 1994. – 47 с.
5. Ільницький М. Західноукраїнська і емігрантська поезія 20-30-х рр..” – К.: Знання, 1992. – 48 с.
6. Ільницький М. Утвердити в світі образ України// Дзвін. – 1996. -№4. – С.134-146.
7. Історія української літератури ХХ ст.: у двох книгах. – К.: Наукова думка, 1993. – 744 с.
8. Квіт С. Трагічний оптимізм Д.Донцова// Слово і час. – 1993. – №3. – С.32-45.
9. Ковалів Ю. Героїчний епос О.Ольжича// Слово і час. – 1994. -№6. – С.7-12.
10. Крупач М. Українська історіософська поезія міжвоєнного періоду (проблеми і пошуки). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. –Львів, 1996. – 184 с.
11. Ольжич О. Незнаному Воякові. –К.: Дніпро, 1994. – 432 с.
12. Ольжич О. Цитаделя духа. – Братислава, 1991. – 239 с.
13. Самчук У. Лицар без страху і догани// Календар-альманах нового шляху. – Торонто, 1977. – С.71-75.